Dünyada autizm diqanozu qoyulan uşaqların sayı getdikcə artır. Bu kitabda olan məlumat diaqnozun müəyyən edilməsi istiqamətində atılan ilk addımdır. Lakin autizm anlayışına daha ciddi "autizm spekterli pozuntular" xəstəlikləri aiddir. Ona görə də həkim psixiator, psixoloq, korreksion pedaqoq və nitq terapevtinin ixtisaslaşdırılmış və fərdi yanaşması vacibdir.

Gülşən Ağayeva
Səhiyyə Nazirliyinin
Uşaq Psixo-nevroloji Mərkəzi
Həkim-pediatr, uşaq psixoloqu

Xroniki gedişli olmağına baxmayaraq, erkən müdaxilə və düzgün yanaşma ilə bu Autizmli şəxslərin cəmiyyətə inteqrasiyası mümkün ola bilər. Bunun üçün də öncəlikli olaraq, valideynlərin maariflənməsi və düzgün diaqnostika ciddi əhəmmiyyət kəsb edir. Bütün bunları nəzərə alaraq, Bu vəsaitin autizm haqqında maariflənmə üçün çox dəyərli olduğunu düşünürəm. Əziyyəti olan hər kəsə ən dərin hörmətlərimi təqdim edirəm.

Uzman Dr. İkram Rüstəmov
Psixiatr

Bir çox ölkələrin müxtəlif ixtisaslı insanlarının birgə səyi nəticəsində yaradılmış və tərcümə edilmiş bu sadə testin, autizmin erkən aşkar edilməsinə və korreksiya işinə cəlb edilməsinə faydalı olduğunu düşünürəm

Vazeh Abbasov
Psixiatr
"Çıraq" Psixolojı Araşdırmalar və Dəstək Mərkəzi

Autizm üzrə vəsait

İSİM
İCTİMAİ SƏHİYYƏ VƏ İSLAHATLAR MƏRKƏZİ

Sosial Xidmətlər Təşəbbüsü

HANS
Help Autism Now Society

Mündəricat

Səhifə 1 Mündəricat

Səhifə 2 Təşəkkürlər

Səhifə 3 CHAT Afişa

Səhifə 4–5 CHAT Autizm Təyinedici Alət

Səhifə 6-23 DAVRANIŞ SİMPTOMLARINA DAİR VİZUAL BƏLƏDÇİ

- Səhifə 7–8 Sosiallaşma Problemi
- Səhifə 9 Ünsiyyət Problemləri
- Səhifə 10-13 Qəribə/Təkrarlanan Davranışlar
- Səhifə 14–15 Motorika
- Səhifə 16 Sensor Yüklənmələr
- Səhifə 17–19 Sensor Problemlər
- Səhifə 20 Özünə Xətəryetirmə
- Səhifə 21–23 Təhlükəsizlik Məsələləri

Page 24 Yanaşı Xəslətliklər: Mədə-Bağırsaq Sisteminin Pozulması

Page 25 Yanaşı Xəslətliklər: Yuxunun Pozulması/Ağrı Həddi/Qıcolmalar

Page 26 Autizmin Ailəyə Təsiri

Page 27 Erkən Korreksiya Təliminin Rolu

Page 29–33 Autizmli Uşaq üçün Poliklinika Ziyarətinin Optimallaşdırılması

Page 34-36 Resurslar

Help Autism Now Society
www.helpautismnow.com

«Autizm üzrə vəsait» Pediatrlar və bu sahədə çalışanlar üçün mütəxəssislər tərəfindən hazırlanmışdır.

Bioloji göstəricinin olmadığı təqdirdə yalnız uşağın davranışlarını müşahidə etmək yolu ilə və valideynlərdən əsaslı şəkildə alınmış məlumat vasitəsilə autizm diaqnozu qoyula bilər.

Bu vəsait HANS (Help Autism Now Society) icraçı direktoru Linda Li tərəfindən təhsil və tibb sahələrində çalışan peşəkar ekspertlərin işləri əsasında tərtib olunmuşdur. Siz orijinal nəşrlərlə aşağıdakı linklər vasitəsilə tanış ola bilərsiniz:
http://www.helpautismnow.com/ph_slideshow_English.html

©2014 Bütün hüquqlar qorunur.

Vəsait "Çıraq" Psixoloji Araşdırmalar və Dəstək Mərkəzinin mütəxəssisləri tərəfindən tərcümə və adaptasiya olunub.

Kitabça "Sosial Xidmətlər Təşəbbüsü" İctimai Birliyinin təqdimatı ilə Azərbyacan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin maliyyə vəsaiti hesabına çap olunmuşdur.

Təşəkkürlər

HANS aşağıdakı şəxslərə bu kitabçanın hazırlanmasında iştirakına və verdikləri böyük töhfəyə görə dərin təşəkkürünü bildirir.

Dr. Simon Baron-Cohen, CHAT təyinetmə alətinin yaradıcısı: İnkişaf Psixopotologiyası Professoru, Autizm Araşdırma Mərkəzinin Direktoru, Cambridge Universiteti, İngiltərə.

Julie Bingham, PhD: Uşaq Kliniki Psixoloqu, Salem, Oregon

Richard Bingham, MD: Uşaq Psixiatrı, Salem Oregon

Sarojini Budden, MD: Uşaq İnkişaf Mütəxəssisi, Uşaq İnkişaf və Reabilitasiyanın Direktoru, Legacy Emmanuel, Portland, Oregon.

Sara Cuthill, MD: Uşaq İnkişaf Mütəxəssisi, Kaiser Permanente, Portland, Oregon.

Mike Marlowe, MD: Pediatr, Kaiser Permanente Salem, Oregon

Mary Lynn O' Brien, MD: Uşaq İnkişaf Mütəxəssisi, Kaiser Permanente, Portland, Oregon.

David Willis, MD: Davranış və İnkişaf Pediatrı, Northwest Early Uşaq İnstitutu, Portland, Oregon

Registered 501c3 non-profit
www.helpautismnow.com

18 aylığında Sizin övladınız

1. Nə isə istəyəndə Sizə baxır və istədiyi əşyaya barmağı ilə göstərirmi?

2. Sizin göstərdiyiniz yerə baxırmı?

3. Əşyalarla xəyali oyunlar oynayırmı?

Help Autism Now Society

Əgər "XEYR" cavabını vermisinizsə, ola bilər ki, sizin uşağınızda AUTİZM var. Xahiş edirik ki, öz müalicə həkiminizə məhz elə bu gün müraciət edəsiniz!

CHAT əsasında

CHAT azyaşlılarda autizmi təyin edirik)

2 səhifədən birincisi (uşaq 18 aylıq ikən həkimə baş çəkərkən doldurulur)

A Bölməsi: valideynlər doldurur

1. Uşaq sizin dizləriniz üstündə yellənməyi, hoppanmağı, oynamağı xoşlayırmı?	Bəli	Xeyr
2. Başqa uşaqlar onda maraq yaradırmı?	Bəli	Xeyr
3.Uşağınız harasa, məsələn, nərdivana dırmaşmağı xoşlayırmı?	Bəli	Xeyr
4. Uşağınız "ku-ku" və ya "gizlənqaç" kimi oyunlar oynamağı sevirmi?	Bəli	Xeyr
5. Xəyali oyunlar oynayırmı: deyək ki, oyuncaq çaynikdə "çay" dəmləyirmi, "çay"ı fincanlara "süzürmü" və ya bunun kimi oyunlar qururmu?	Bəli	Xeyr
6. Uşağınız nə isə İSTƏDİKDƏ həmin əşyanı barmağı ilə göstərirmi?		
7. Ona MARAQLI olan şeyləri barmağı ilə göstərirmi?	Bəli	Xeyr
8. Uşağınız kiçik ölçülü oyuncaqlarla (məsələn, maşın, kubşəkilli oyuncaqlar) təyinata uyğun oynayırmı (onları ağzına salmaq, özünə sıxmaq və tullamaq hesaba alınmır.)?	Bəli	Xeyr
9. Uşağınız sizə GÖSTƏRMƏKdən ötrü sizin üçün nələrsə gətirirmi?	Bəli	Xeyr

B Bölməsi: həkim, yaxud tibb işçisi doldurur

1. Qəbul zamanı uşaq sizin gözlərinizə baxırdımı?	Bəli	Xeyr
2. Uşağın diqqətini özünüzə çəkin, sonra isə ona otağın digər tərəfindəki maraqlı bir əşyanı göstərin və deyin: "Bax! Bu (oyuncağın adı)!" Bu zaman uşağın üz ifadəsini müşahidə edin. O sizin göstərdiyiniz əşyaya baxırmı?	Bəli	Xeyr
3. Uşağın diqqətini özünüzə çəkin, sonra isə ona oyuncaq fincan və çaydan verin və soruşun: "Mənim üçün bir fincan çay süzərsən?" Uşaq sizin üçün "guya ki" çay süzürmü, onu içirmi?	Bəli	Xeyr
4. Uşaqdan soruşun: "İşıq hanı?", yaxud deyin: "Mənə işığı göstər". Uşaq şəhadət barmağı ilə işığı GÖSTƏRİRMİ?	Bəli	Xeyr
5. Uşaq kubşəkilli oyuncaqlardan qala düzəldə bilirmi? (Əgər düzəldirsə, o zaman neçəsindən___________)	Bəli	Xeyr

<u>B2:</u> Bu bənddə "Bəli" cavabını qeyd edərkən əmin olun ki, uşaq, sadəcə, sizin əlini izləməyib, məhz göstərdiyiniz əşyaya baxıb.
<u>B3:</u> Əgər uşağın bir başqa oyun zamanı - xəyali oyunlara dair nümunə gətirə biləcəksinizsə, o zaman bu bənddə "Bəli" cavabını qeyd edin.
<u>B4:</u> Əgər uşaq "işıq" - sözünü bilmirsə, onda həmin şeyi: "Ayı-hardadır?" sualı ilə əvəz edin və ya əl altında olan başqa bir əşya ilə bağlı təkrar edin. Bu bənddə "Bəli" cavabını qeyd etmək üçün uşaq ya siz əşyanı göstərən vaxt, ya da bir an sonra sizin üzünüzə baxmalıdır.

(Məsləhətlər üçün növbəti səhifəyə bax)

CHAT, əsas bəndlər

A bölməsi

A 5: “Guya ki” oyunu oynayır

A 7: İşarə etmək jestinə malikdir

B bölməsi

B2: Əşyanı izləyir

B3: Xəyali oyunlar oynayır

B4: Barmağı ilə göstərir

CHAT, əsas olmayan bəndlər

A bölməsi

A1: Səsli və hərəkətli oyunlar

A2: Sosial maraq (qatılma)

A3: Motorikanın inkişafı

A4: Sosial oyun

A6: İşarə etmək jesti

A8: Funksional oyun

A9: Göstərir

B bölməsi

B1: Vizual əlaqə

B5: Kubşəkilli oyuncaqlardan qala

Riskin hesablanması

Autizmin yüksək risk qrupu:	A5, A7, B2, B3, B4 bəndlərində “XEYR” cavabı
Autizmin orta risk qrupu:	A7, B4 bəndlərində “XEYR” cavabı (yüksək risk qrupundan olan bəndlər olmadıqda)
Autizmin kiçik risk qrupu:	birinci və ikinci qruplara daxil olan bəndlər istisna olmaqla, qalanları

Məsləhət və tövsiyələr:

Yüksək risk qrupu: **uşaq psixiatrı və ya tibbi pedoqoji komissiyaya müraciət etmək məsləhət görün.**

Autizmin orta risk qrupu: **güclü şübhələr varsa: yuxarıda qeyd olunduğu kimi hərəkət edin.**
Zəif şübhələr varsa: testi bir ay sonra təkrar edin.

Aşağı risk qrupu: **hətta bir “XEYR” cavabı olsa belə, testi bir ay sonra təkrar edin**

HANS Help Autism Now Society

www.helpautismnow.com

Autizmin davranış simptomları

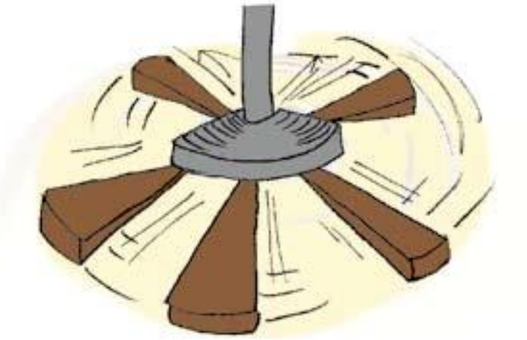

Sosial

Kommunikativ

Qəribə və ya ritual davranış

Motorika

Sensor yüklənmələr

Hisslər

Özünə xətəryetirmə

Təhlükəsizlik

Help Autism Now Society
www.helpautismnow.com

Autizmin davranış simptomları

SOSİALLAŞMA PROBLEMİ

Başqa uşaqların oyunlarına maraq göstərməyə bilər

Bacı-qardaşına münasibətdə qəddarlıq nümayiş etdirə bilər

Çarpayıda tək qaldıqda anasını çağırmaq əvəzinə, qışqırır

Valideynlərinin işə getməsinə və qayıtmasına fikir vermir

HANS Help Autism Now Society

www.helpautismnow.com

Autizm davranış simptomları

SOSİALLAŞMA PROBLEMİ

Qarşılıqlı əlaqə istəyən oyunlarda, məsələn, "gizlənqaç"da iştirak etməyə bilər

Valideynlər onu qucaqda tutduqda, qucaqladıqda, yaxud öpdükdə buna hər yolla mane olmağa çalışır

Yatağında uzandığı vaxt kimsə ona əllərini uzadıb onu qucağa almaq istədikdə o da qarşılıqlı olaraq əllərini uzatmır

Autizm davranış simptomları

KOMMUNİKATİV (ÜNSİYYƏT) PROBLEMLƏR

Autizmdən əziyyət çəkən uşaqlar ətraf şəraiti hiss etmir və vizual əlaqə yaratmaqda çətinlik çəkirlər. Bundan irəli gələrək elə görünə bilər ki, belə uşaqların ünsiyyət qurmağa tamamilə marağı yoxdur.
Onlar nəyəsə ehtiyac duyduqda daha çox "əl yönəltməsi"ndən istifadə edirlər: uşaq valideynin əlini özünün ehtiyac duyduğu əşyanın üzərinə qoyur və bu yolla valideyn və ya böyükdən öz istəyinə çatmaq üçün ALƏT kimi istifadə edir. Adi uşaqlar öz ehtiyacları barədə verbal yolla (uşaq dili ilə, sözlərlə) və ya qeyri-verbal yolla (əşyanı göstərməklə) xəbər verirlər

Ətraf şəraiti hiss etmir

Vizual əlaqədən yayınır

Böyüklərin əlindən istifadə edir, onu yönəldir

HANS
www.helpautismnow.com

Autizm davranış simptomları

QƏRİBƏ/TƏKRARLANAN DAVRANIŞLAR

*Əllərini yellətmə,
bir birinə çırpma*

*Ventilyatoru
diqqətlə izləmək*

*Durduğu yerdə
öz ətrafında
dönmə*

*Xətt boyunca düzmə (məs.,
oyuncaq maşınları)*

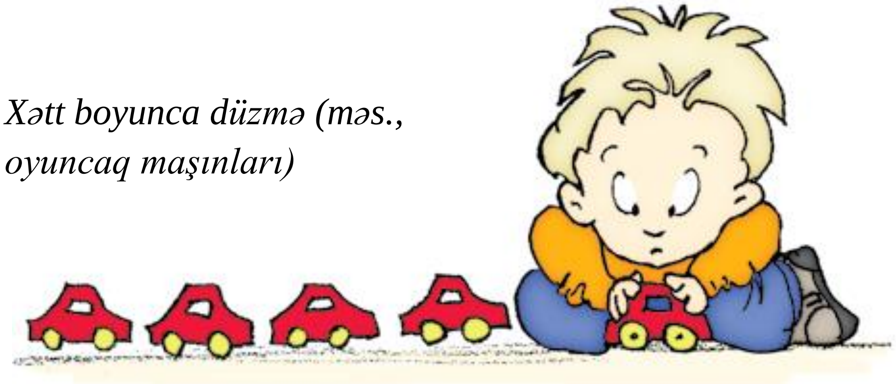

HANS Help Autism Now Society

www.helpautismnow.com

Autizm davranış simptomları

QƏRİBƏ/TƏKRARLANAN DAVRANIŞLAR

Oyuncaqlara fikir verməyə bilər, bunun əvəzində isə müxtəlif obyektlərə, məs., isidiciyə maraq göstərir

Günəş işığının şüalarını tutur

Ümumilikdə, oyuncağın özü ilə maraqlanmasa da, onun hər hansı detalı diqqətini çəkə bilər, məsələn, oyuncaq maşının fırlanan təkərləri

Autizm davranış simptomları

QƏRİBƏ/TƏKRARLANAN DAVRANIŞLAR

Özü-özünü yırğalamaq

İşığı yandırıb-söndürməyə olan sonsuz maraq

Yeyilə bilməyəcək şeyləri yemək, məs., paltarı , pərdəni, döşəyi

Barmaqları ilə gözlərinin qabağında çırtma çalmaq

HANS Help Autism Now Society
www.helpautismnow.com

Autizm davranış simptomları

QƏRİBƏ/TƏKRARLANAN DAVRANIŞLAR

Müxtəlif vasitələrlə onun bədəninin sıxılmasına can atır

İfrazatını hər tərəfə yaxır

Bədənini güclü dərəcədə qıcıqlandırmağın yollarını tapır

Help Autism Now Society
www.helpautismnow.com

Autizm davranış simptomları

MOTORİKA

Autizmdən əziyyət çəkən uşaqlarda motorikanın pozulması müşahidə oluna bilər Bəzi uşaqlarda müəyyən bir sahədə qeyri-adi bacarıqların ortaya çıxması, ancaq bu zaman başqa bir sahədə tamamilə bacarıqsız olması üzə çıxa bilər

Xırda motorika problemləri

Pis koordinasiya

Ayaq barmaqlarının ucunda yerimə

Fəza qavramının defisiti

Autizm davranış simptomları

MOTORİKA

Hətta adi motorika vərdişlərinə malik olan uşaqlar da, bəzən üçtəkərli velosiped və ya maşın-arabanı və s. güclə idarə edə bilir.

Yöndəmsizlik,

yaxud

mükəmməl tarazlıq

Ağız suyunu axıdır

Üçtəkərli velosiped və ya uşaq maşınını idarə edə bilmir

Autizm davranış simptomları

SENSOR YÜKLƏNMƏLƏR

Autizmdən əziyyət çəkən uşaq cürbəcür səslər, küy, əşyaların səthi, həmçinin yeni təəssürat və yeni şəraitə qarşı həssas ola bilər. Sensor yüklənmələrin sayı nə qədər çox olarsa, davranışın təhrif olunması ehtimalı da bir o qədər yüksəkdir.

Help Autism Now Society
www.helpautismnow.com

Autizm davranış simptomları

SENSOR PROBLEMLƏR

Saçının qırxılmasına imkan vermir

Təhlükəsizlik kəməri ilə bağlanmış halda oturmağı sevmir

Yeni təəssüratları, məsələn, ad günləri, yaxud bayramlardan olan təəssüratları (şarlar, şamlar, fişəng və s.) sevmir

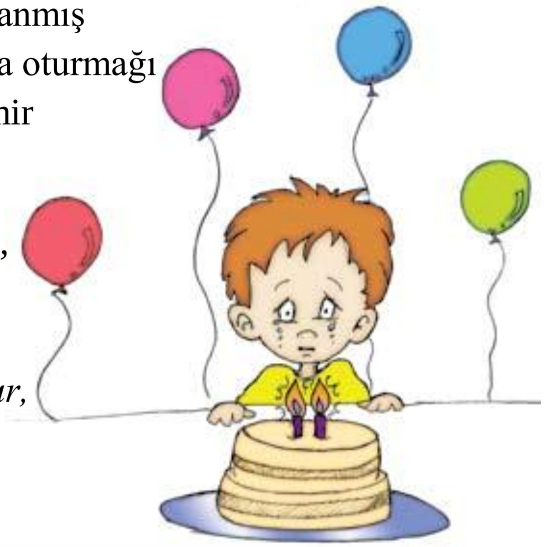

Su prosedurlarından qətiyyətlə imtina edir

Help Autism Now Society
www.helpautismnow.com

Autizm davranış simptomları

SENSOR PROBLEMLƏR

Adi ev şəraitində mövcud olan qoxulardan ürəkbulanma hiss edir

Musiqi səsinə güclə tab gətirir

Əşyaları üzünə çox yaxın tutaraq fırladır

Bəzi hallarda kar kimi görünə bilər, çünki yüksək səslərdən diksinmir, amma bununla belə, digər hallarda eşitmənin normal olduğu hiss oluna bilər

HANS Help Autism Now Society

www.helpautismnow.com

Autizm davranış simptomları

SENSOR PROBLEMLƏR

Qış fəslində isti paltarları həvəssiz geyinir

Paltar dəyişməyi xoşlamır

Öz paltarlarını cıra, onların üzərindəki etiket və ya sapları qopara bilər

Yay fəslində inadla tələb edə bilər ki, ona qış paltarlarını geyindirsinlər

Help Autism Now Society
www.helpautismnow.com

Autizm davranış simptomları

ÖZÜNƏ XƏTƏRYETİRMƏ

Başını çırpır

Özünü dişləyir, bu zaman ağrı əlamətləri göstərmir

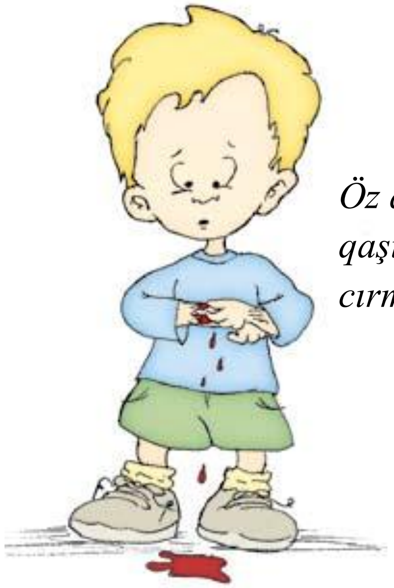

Öz dərisini qaşıyıb cırmaqlayır

Öz saçını yolur

Help Autism Now Society
www.helpautismnow.com

Autizm davranış simptomları

TƏHLÜKƏSİZLİK MƏSƏLƏLƏRİ

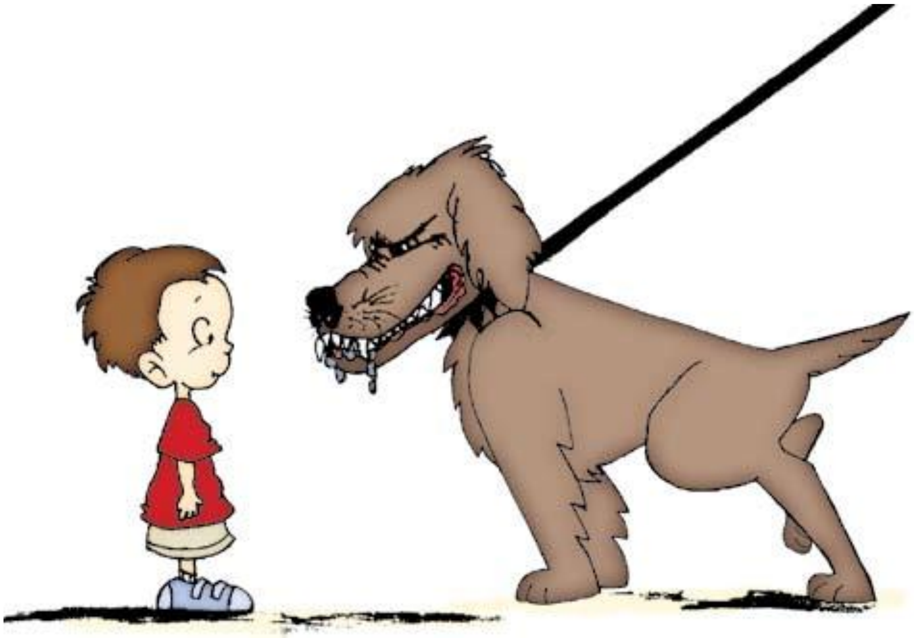

Təhlükə anlayışı yoxdur

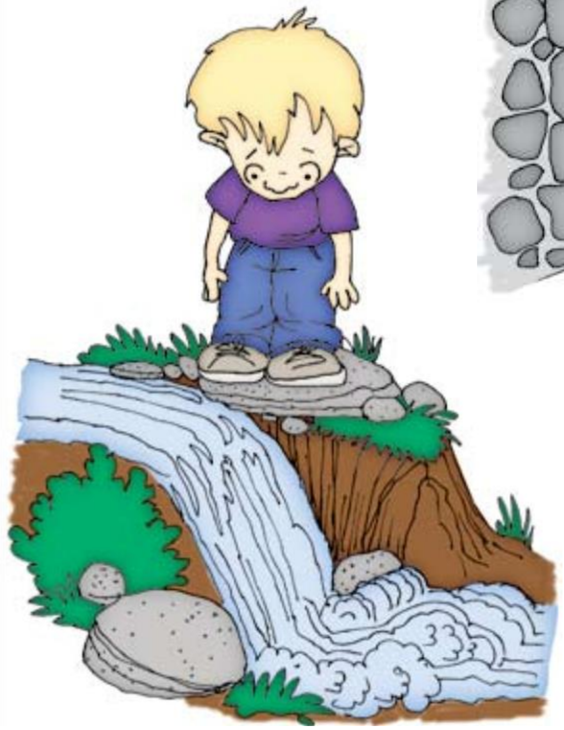

Help Autism Now Society

www.helpautismnow.com

Autizm davranış simptomları

TƏHLÜKƏSİZLİK MƏSƏLƏLƏRİ

Əzilə və ya yaralana biləcəyi situasiyanı hiss edə bilmir

Autizm davranış simptomları

TƏHLÜKƏSİZLİK MƏSƏLƏLƏRİ

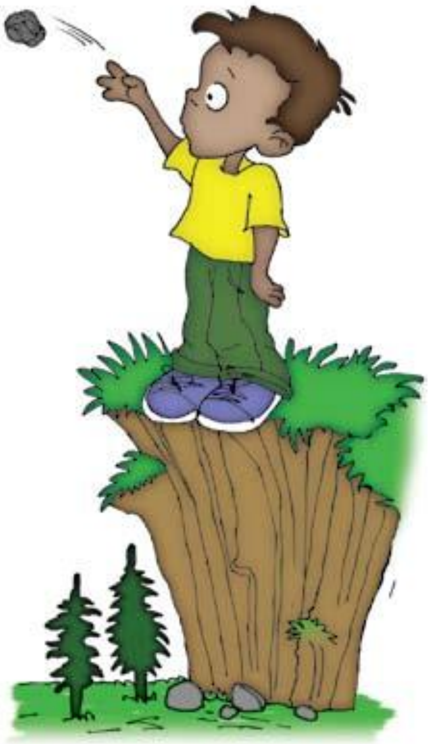

Yüksəklik qorxusu yoxdur

Help Autism Now Society

www.helpautismnow.com

YANAŞI XƏSTƏLİKLƏR:
MƏDƏ-BAĞIRSAQ SİSTEMİNİN POZULMASI

Harvard Universiteti və Boston İctimai Mərkəzi xəstəxanasında fəaliyyət göstərən qastroenteroloq həkim Tim Bui autizmdən əziyyət çəkən 1000-dən çox uşağın endoskopiyasını etmişdir. O, 400 uşaqda qastroenteroloji problemləri aşkar etmişdir, belə problemlər adi uşaqlardan fərqli olaraq, autizmdən əziyyət çəkən uşaqlarda daha çox rast gəlinir.

Aşkar olunmuşdur:

- 55% laktaza çatışmazlığı.
- 10% onikibarmaq bağırsağın iltihabı,
- 12% qastrit,
- *12% yoğun bağırsağın iltihabı,*
- 20% ezofagit (qida borusunun iltihabı)

Ehtiyac olduqda qastroenteroloqa müraciət etməyi tövsiyyə edin

İshal

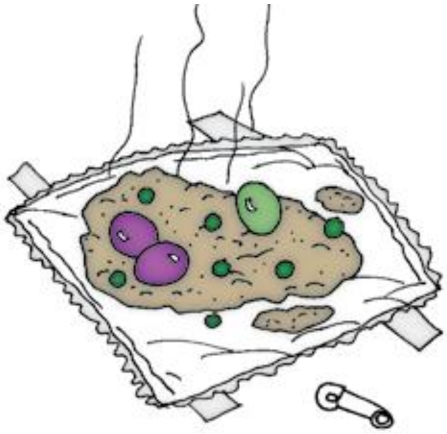

Nəcisdə həzm olunmamış yemək

Bilərəkdən yemək məhdudlaşdırma
Hədsiz qidalanma

Qəbizlik

www.helpautismnow.com

YUXUNUN POZULMASI/ AĞRI HƏDDI/ QICOLMALAR

Yuxunun pozulması:

Uşaqlar bir neçə gün ərzində ayıq qala və bu zaman qətiyyən yatmaq ehtiyacı duymaya bilərlər. Gecəni gündüzdən ayırmaya bilərlər. Güclə yuxuya gedib tez-tez oyana bilərlər. Çox qısa zaman ərzində, 1-2 saat yata bilərlər. Bunun nəticəsi olaraq valideynlər yuxusuz qalır.

Ağrı həddinin dəyişməsi:
aşağı/yox dərəcəsində ağrı həddi, yaxud yüksək ağrı həddi

Qıcolmalar:
qıcolmaları müşayiət edən patologiya yaş artdıqca çoxalır. Etiologiyası naməlumdur.

AUTİZMİN AİLƏYƏ TƏSİRİ

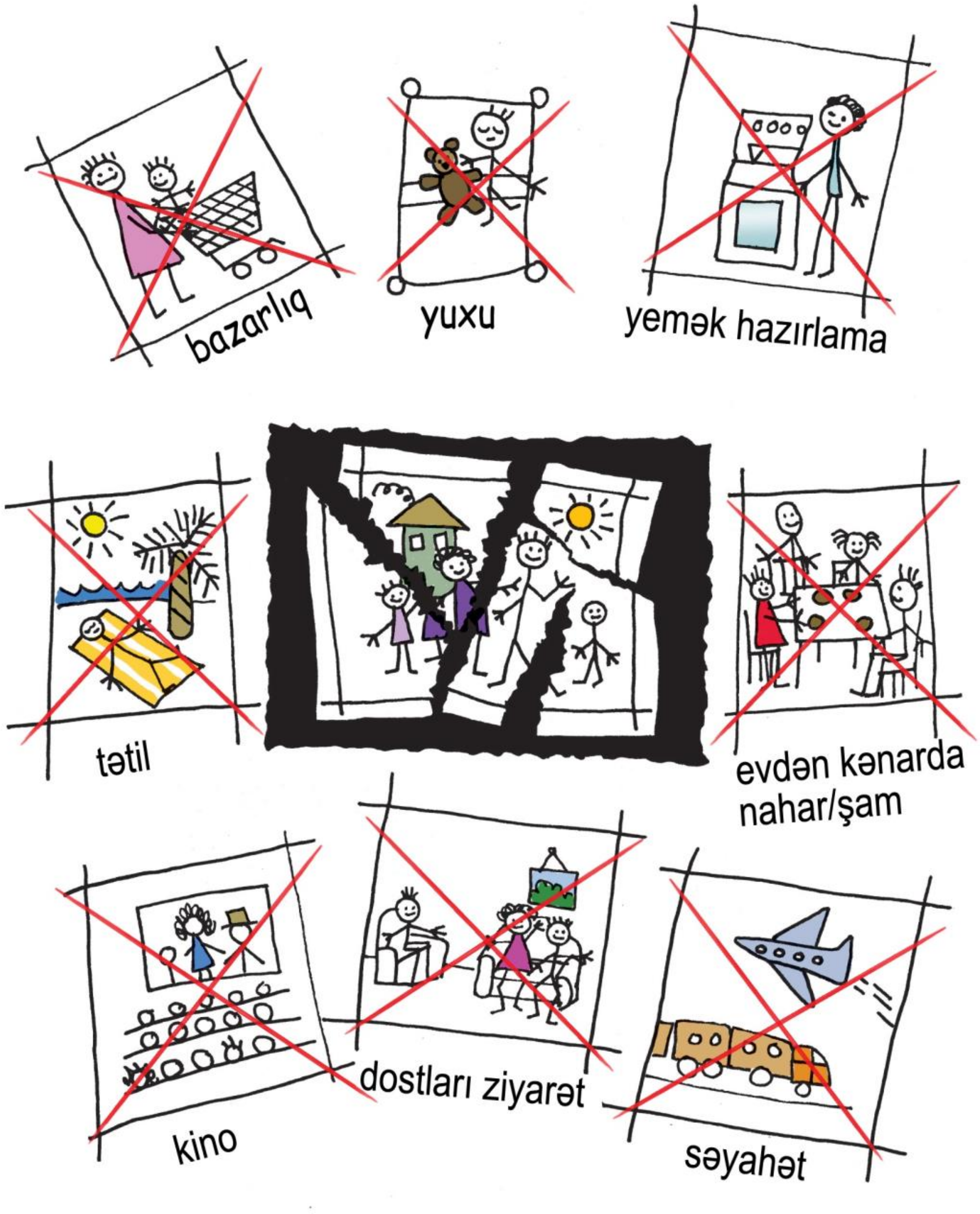

Autizmli uşağı olan ailə üçün adi həyat tərzi sürmək mümkün olmaya bilər.

Valideynlər və qardaşlar/bacıların gərginliyi çox yüksək ola bilər. Yaxşı olardı ki, onlar yerli psixoloji dəstək qrupuna yönəldilsinlər.

Help Autism Now Society
www.helpautismnow.com

ERKƏN KORREKSİYA TƏLİMİNİN ROLU

Əgər uşağın inkişafında hər hansı ləngimələrin olduğunu hiss edirsinizsə, ailəni testləşdirmə üçün erkən müdaxilə üzrə mütəxəssisə yönəldin (uşaq psixiatri). Uşağın xüsusiyyətlərindən asılı olaraq erkən müdaxilə üçün psixoloq, loqoped, və/yaxud fizioterapevt tövsiyyə edilə bilər

Araşdırmalar göstərir ki, erkən intensiv korreksiya təlimi uşaq və ailə üçün daha yaxşı nəticələnən inkişafa səbəb olur. Təməl strategiyanın məqsədi uşağa ətrafda baş verənlərə diqqət yetirməyi, ətraf mühitdə dəyişikləri görməyi, təqlidi öyrətməyi və bunun nəticəsi olaraq, ünsiyyət vərdişləri və s. inkişaf etdirməkdir.

AUTİZMLİ UŞAQ ÜÇÜN POLİKLİNİKA ZİYARƏTİNİN OPTİMALLAŞDIRILMASI

Bir həkim olaraq Siz, ilk növbədə, xəstəliyi aşkar etmək təlimini almısınız.
Autizmdən əziyyət çəkən uşaqlar nadir hallarda xəstə görünüşə sahib olurlar; onlar normal görünə və pediatrik cəhətdən öz bioloji yaşına uyğun qiymətləndirilə bilər

Onlar özünü, sadəcə, elə apara bilərlər ki, sanki onların üzərində sərt valideyn nəzarəti əksikdir.
Onlar çox vaxt dəyişikliklərə etiraz edirlər, məsələn, yeni situasiyalara, yeni təəssüratlara, yeni adamlara.

TELEFON VASİTƏSILƏ VALİDEYNLƏRLƏ ƏTRAFLI MÜZAKİRƏ APARIN

Bu sizə daha çox aşağıdakılarda kömək edəcək:

1. *Fikirinizi söhbət zamanı iştirak edən uşağa yayındırmadan, valideynlərin öz dilindən problem haqqında hərtərəfli fikir almağa*
2. *Həkimə ziyarəti uşaq üçün maksimum şəkildə yüngülləşdirməklə bağlı onların təkliflərini dinləməyə*
3. *Valideynlərdən müayinə zamanı uşağa kömək edə biləcək motivasiyanı (məs. şirniyyat) özləri ilə gətirmələrini xahiş etməyə*
4. *Qan analizi alınacağı təqdirdə valideynlərə həkimə gəlməzdən öncə keyidici məlhəmdən istifadə etməyi tövsiyyə etməyə*
5. *Həkim ziyarəti barəsində tibbi sosial hekayələri* **helpautismnow.com** *saytında dərc olunmuş məqalələrdən, məsələn, "Həkimə gedirik" və ya "Qan analizi veririk" və s. oxumaqla uşağı həkimlə görüşə hazırlamağı valideynlərə tövsiyyə etməyə*

VALİDEYNLƏRİN FİKİRLƏRİNƏ DİQQƏT

Valideynləri öz uşaqlarını "oxumaq" üzrə ekspert adlandırmaq olar.

Bütün fiziki simptomları, mümkün qədər, adi uşağınkı kimi şərh edin (imkan verməyin ki, autizm sizin düşüncələrinizi bədbinləşdirsin).

AUTİZMLİ UŞAQ ÜÇÜN POLİKLİNİKA ZİYARƏTİNİN OPTİMALLAŞDIRILMASI

KABİNETİNİZİ MÜAYİNƏ ÜÇÜN HAZIR VƏZİYYƏTƏ GƏTİRİN

Tibb bacısı, yaxud assistent valideynlərdən otağı necə hazırlamaları ilə bağlı əvvəlcədən məsləhət ala bilərlər

Hazırlıq aşağıdakıları ehtiva edə bilər:
Parlaq olmayan sakit otaq.
Pəncərəsiz, parlaq işıqlandırmasız, musiqisiz otaq
Lazım gəldiyi təqdirdə, uşağın tullaya və silah kimi istifadə edə biləcəyi bütün əşyaları əl altından götürün

GÖZLƏMƏ VAXTINI MÜMKÜN QƏDƏR AZALDIN

Bunu nəzərə alın:
Uşağı qəbulunuza birinci yazın (qəbula 10 dəqiqə tez gələn uşaq qalan pasieyntləri görməyəcək)
Mümkün üstünlüklər riski minimallaşdırır:

1. *Uşağın davranışındakı əskiklikləri*
2. *Digər pasiyentlərin qəbul qrafikinin pozulmasını*
3. *Valideynlərin narahat vəziyyətə düşməsini*
4. *Gözləmə otağına xətər yetirilməsini*

Mümkün olduğu halda, uşağı qəbula telefon vasitəsilə əvvəlcədən yazın.

HANS Help Autism Now Society
www.helpautismnow.com

Hər şey siz düşündüyünüzdən daha fərqli ola bilər

Autizmli uşaqların qayğıdan məhrum və ya valideynlərin pis rəftarının qurbanları olduğu təəssüratını yaratmalarına baxmayaraq, aşağıdakılara diqqət yetirin:

Özünə xətər yetirməyə yönəlmiş hərəkətlər: dişləmə, başını çırpma, cırmaqlama və s.

Ağrı hissinin məhdud və ya yox dərəcəsində olması

Uşaqda təhlükə hissinin və ya yaralana bilməsi hissinin olmaması

Sensor xüsusiyyətli ciddi problemlər çimmək və ya paltar dəyişməklə bağlı fəaliyyəti, əməli olaraq, mümkünsüz edir

GÖZLƏNİLMƏZLİKLƏRƏ HAZIR OLUN!

Öz təhlükəsizliyiniz naminə ayıq-sayıq olun.

Autizmdən əziyyət çəkən uşaqlar bəzən sizi kömək deyil, təhlükə kimi qəbul edə bilərlər. Onlar özünü sakit apara, lakin qəflətən hərəkətə gələ və aşağıdakıları edə bilərlər:

Başları ilə zərbə vura,dişləyə, vura, təpik ata,tüpürə, saçlarını yola,qaçmağa cəhd edə və s.

Uşağın "şəxsi məkanını" pozmamağa çalışın (onlarda bu, adi uşaqlarınkından daha böyük ola bilər)

Help
Autism
Now
Society
www.helpautismnow.com

MƏHDUD ANLAMA VƏ NİTQ

Bəziləri cizgi filmlərini əzbərdən danışa bilsələr də, qəhrəmanların adlarını çəkməyi və ya cizgi filmini izləyərkən necə hislər keçirdiklərini danışmağı bacarmırlar. Səs informasiyasının analizi zamanı çətinlik çəkə bilərlər.

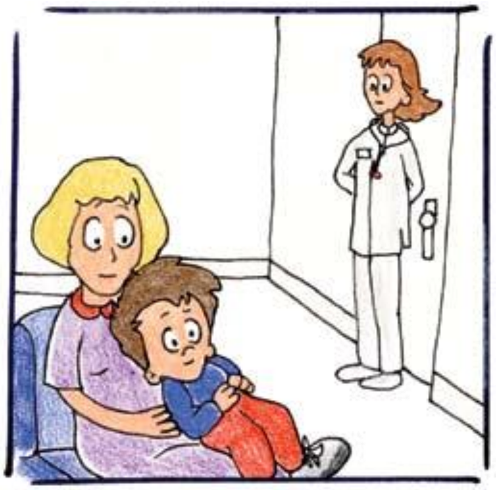

AUTİZİMİN SİZİN AİLƏYƏ OLAN TƏSİRİNİ ANALİZ EDİN

Ehtiyac yarandıqda, autizmli uşaqları olan ailələrə psixoloji dəstək verən xüsusi təşkilatlar, yaxud digər psixoloji xidmətlərə müraciət edin.

Help Autism Now Society
www.helpautismnow.com

1. Memoria Center. Uşaq Reabilitasiya Mərkəzi
Ceyhunbəy Hacıbəyli 181.
Əlaqə telefonu: 496 97 62
http://memoriacenter.com/
https://www.facebook.com/memoriacenter?fref=ts

2. Peşəkar Psixologiya Mərkəzi
Ünvan: Yasamal r-nu, T.Şahbazi Küç. 110,
Dövlət Statistika komitəsinin arxası KATV 1 ilə üzbəüz
Əlaqə telefonu: 012 538 74 31, 050 492 67 25, 055 350 22 34

3. Mədinə Tibb Mərkəzi
Ünvan: Azadlıq pros. Binəqədi şosesi 10
Əlaqə telefonu: 012 412 59 19/29; 050 286 11 03
E-mail: medine-sa@mail.ru
Website: www.pediatrics.az

4. Müasir Psixologiya Mərkəzi
Narimnov r-nu, Əhməd Rəcəbli küç. 19/65,
MZ Plaza 4-cü mərtəbə, 55 otaq("Dogtaş" mebel evinin yanı)
Əlaqə telefonu: 012 408 97 16; 050 367 12 38; 070 330 07 18
www.mpm.az

5. Sosial Xidmətlər Təşəbbüsü İctimai Birliyi
Bakı, Afiyəddin Cəlilov 26.
Əlaqə telefonu: 012 489 51 83
E-mail: office@ssi.org.az
website: www.ssi.org.az
https://www.facebook.com/SocialServicesInitiative?fref=ts

6. "Autist Uşaqların Reabilitasiyasına Kömək" İctimai Birliyi
Bakı, N.Nərminanov r-n, Şamil Mustafayev küç. 27
Tel: 012 566 75 67, 055 742 00 75

7. "Oriqami" Uşaq Reabilitasiya Mərkəzi
AZ1133,Bakı, Yeni Günəşli, Suraxanı, "D"yaşayış massivi
Əlaqə telefonu: (012) 478 29 21/22

8. Müşviq Adına Əlil Uşaqlara Yardım İctiami Birliyi
Ünvan: Qaradağ rayonu, Sahil qəsəbəsi, dostluq 3
Əlaqə telefonu: 012 446 58 36; 050 667 18 82
E-mail: mushfig97@mail.ru

9. Sumqayıt Uşaq İnkişaf Mərkəzi
Ünvan: Sumqayıt şəh, məh. 14, ev 19A, mən.7
Əlaqə telefonu: 055 661 96 42
E-mail: d_qahramanova@mail.ru

10. Azərbaycana BirgəYardım–UAFA
Bakı, H.Cavid prospekti, 520-ci məhəllə, ev 2
Əlaqə telefonu: (+994 12) 496 70 35; 497 25 19; Mobil: +994 55/50 316 8448
E-mail: office@uafa.az
Website: www.uafa.az

AUTIZM MÖVZUSUNDA INTERNET ŞƏBƏKƏSINDƏ OLAN BƏZI RESURSLAR

American Academy of Pediatrics
www.aap.org/healthtopics/autism.cfm

Arc of the United States
www.thearc.org

Autism and PDD Support Network
www.autism-pdd.net/resources-by-state.html

AutismInfo.com
www.autisminfo.com

AutismLink ListServ
http://lists.autismlink.com/lists/

AutisticLiving.com
www.autisticliving.com/

Autism Research Center, Cambridge University, England
www.autismresearchcenter.com

Autism Research Institute
www.autism.com

Autism Research Unit, University of Sunderland, UK
http://osiris.sunderland.ac.uk/autism/aru.htm.

Autism Society of America
www.autism-society.org

Autism Society Canada
www.autismsocietycanada.ca

Autism Speaks

www.autismspeaks.org

Autismweb.com

www.autismweb.com/

CDC Autism Information Center

www.cdc.gov/ncbddd/autism/index.htm

Autism Key

www.autismkey.com/, www.autismkey.com/autism_directory.htm

Autism Today

www.autismtoday.com

Kitablar

1. ÇetinÖzbey: Otizmve Otistik Çocukların Eğitimi
2. Lorna Wing: Otizmin el rehberi
3. Pınar Küçükaras: Kelimelerin Ötesinde Bir Otizm Hikayesi
4. BarışKorkmaz: Yağmur Çocuklar- Otizm Nedir?
5. Temple Grandin: ResimlerleDüşünmek
6. Ирина Мамайчук: Помощь психолога детям с аутизмом
7. Роберт Шрамм: «Детский аутизм и АВА. Терапия, основанная на методах Прикладного Анализа Поведения»
8. Тео Питерс: Аутизм. От теоретического понимания к педагогическому воздействию
9. Екатерина Карвасарская: Осознанный аутизм, или Мне не хватает свободы... Книга для тех, чья жизнь связана с аутичными детьми
10. Ловаас Ивар «книга Я» http://www.childneurologyinfo.com/education-text-The_Me_Book2.php
11. Янушко Е. «Игры с аутичным ребѐнком» http://www.e-reading.org.ua/book.php?book=103887
12. Книги по логопедии и дефектологии: http://pedlib.ru/
13. Аршатская О. «О психологической помощи детям … при … синдроме детского аутизма» http://pedlib.ru/Books/4/0448/4_0448-1.shtml
14. Информационный портал РИА-новости «Диагноз которого нет»: http://www.ria.ru/trend/autism_02042012/
15. http://www.childneurologyinfo.com/main.php

Korreksiya metodikaları və təlim kursları:

TEACCH — *Лечение и обучение детей, страдающих аутизмом и нарушениями общения*: http://vseodetishkax.ru/osobye-deti/13-autizm-detskij-autizm-/20-autizm-korrekczionnye-podxody
ABA-терапия: http://autism-aba.blogspot.com/2011/08/chto-takoe-aba-terapija.html

ABA kursları:

http://www.aba-kurs.com/
http://www.behavioranalysiseducation.com/

Video:

фильм "Другие дети": http://youtu.be/Ol-cXzDNKWI
Канал «ABA по-русски»:
http://www.youtube.com/user/UpuHo4ka?feature=watch

Kitab Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 dekabr 2011- ci il tarixli 1938 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Dövlət Proqramı”nın həyata keçirilməsi üzrə Səhiyyə Nazirliyinin Tədbirlər Planının 2.8.6 və 2.8.7. bəndlərinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi və “Sosial Xidmətlər Təşəbbüsü” təşkilatı tərəfindən hazırlanmış və çap edilmişdir.